

BARN MED FRIHETSBERÖVADE FÖRÄLDRAR

EN KUNSKAPSÖVERSIKT

Bufff

Barn och ungdom med
förälder/familjemedlem
i fängelse

BARN MED FRIHETSBERÖVADE FÖRÄLDRAR

EN KUNSKAPSÖVERSIKT

Bufff (fd. Bryggan Stockholm 2013)

Författare: Stina Michelsson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	2
Syfte och frågeställningar	3
Disposition	3
Presentation av forskningsfältet	4
Teoretiska perspektiv och begrepp	5
Resultat	8
Livssituation	8
1. Separation och förlust	9
2. Stigma och hemligheter	9
3. Förändringar i familjen	10
Konsekvenser och risker	10
1. Känsломässig nivå	10
2. Kognitiv nivå	11
3. Social nivå	12
4. Långsiktig risk och kausalitet	12
Behov, stöd och resurser	13
Fyra behov	14
1. Information och kommunikation	14
2. God kontakt med den frihetsberövade föräldern	16
3. Närvarande föräldrar som samarbetar	17
4. Känsломässigt stöd och respektfullt bemötande	17
Barns copingstrategier och egna resurser	18
Sammanfattning	20
Referenslista	22

INLEDNING

Denna kunskapsöversikt handlar om barn som har frihetsberövade föräldrar. Med barnet i fokus presenteras en systematisk sammanfattning av aktuell forskning och litteratur kring hur tillvaron påverkas av att ha en frihetsberövad förälder och vilka konsekvenser detta kan innebära för barnet. En stor del av översikten behandlar forskning kring skyddsfaktorer, barns stödbehov och resiliens¹, med andra ord forskning som intresserar sig för barns möjligheter att hantera sin situation på ett för dem positivt sätt utifrån omständigheterna. Trots de många svårigheter som barn i utsatta livssituationer kan möta så klarar sig de flesta bra och under de senaste åren har forskare skiftat fokus från ett ensidigt riskperspektiv till att även intressera sig för skyddsfaktorer och vad som gör att barn klarar sig trots utmaningar. Utifrån en medvetenhet om att barn till frihetsberövade föräldrar möter svårigheter och ofta befinner sig i en tillvaro med flera riskfaktorer så riktas i denna översikt ett särskilt fokus mot forskning där skyddsfaktorer, barns behov samt copingstrategier studerats.

Barn till frihetsberövade är inte en homogen grupp och deras tillvaro, reaktioner och behov kan skilja sig åt på många sätt. En del barn lever redan innan frihetsberövandet i sårbara miljöer och utsätts för risker på grund av sina föräldrars beteende och livsstil. Andra barn kommer från välfungerande och trygga familjer där tillvaron – utöver själva frihetsberövandet – ser ut ungefär som för de flesta barn i Sverige idag². Det barnen har gemensamt är att de separerats från sin förälder till följd av ett frihetsberövande. Det som skiljer dem åt är i förenklad form detta: i den första gruppen ingår barn vars föräldrar har en kriminell livsstil, i den andra gruppen ingår barn vars föräldrar inte har en kriminell livsstil. Skiljelinjen mellan dessa två grupper är relevant och uppmärksammas t.ex. i en stor internationell studie (se t.ex. Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012) där barn deltog som informanter.

Ett resultat från studien visar att en skillnad mellan de två grupperna är att barn som beskriver trygga familjeförhållanden attribuerar problemen till själva frihetsberövandet och utgår från att allt ska återgå till det normala igen när föräldern kommer ut. Barn som berättar om en mer instabil och riskfylld tillvaro har inte lika hoppfulla tankar om framtiden.

1 Med resiliens menas barns och ungas inre och yttre förutsättningar att stå emot påfrestningar och återhämta sig efter att ha utsatts för svårigheter. Se vidare under Teoretiska perspektiv och begrepp.

2 Enligt Social Rapport 2006 visar flera undersökningar att de flesta barnen i Sverige idag har det bra. Detta framgår extra tydligt när barnen själva får komma till tals. Men det finns grupper av barn och ungdomar som avviker från mönstret och dessa grupper är ofta utsatta såväl ekonomiskt som socialt.

En utgångspunkt vid läsning av rapporten bör således vara en ständigt närvarande medvetenhet om att barns tillvaro ser olika ut och att varje barn har sin unika uppsättning risk- och skyddsfaktorer. Det som förenar dem är, som ovan nämnt, att de har en frihetsberövade förälder och det är denna gemensamma nämnare som översikten fokuserar³.

Syfte och frågeställningar

Syftet med översikten är att samla och systematisera aktuell och relevant forskning kring barn med frihetsberövade föräldrar för att därigenom bidra till ökad kunskap om och förståelse av deras situation, reaktioner och behov.

Tre frågor har formulerats:

- Vad innebär det konkret för ett barn att ha en frihetsberövad förälder?
- Vilka konsekvenser och potentiella risker innebär det för ett barn att ha en frihetsberövad förälder?
- Vilka behov har barnet och vilka hinder och möjligheter finns för barnet att hantera sin situation på ett konstruktivt sätt utifrån omständigheterna?

Disposition

Kunskapsöversikten inleds med en övergripande presentation av forskningsfältet och de teoretiska perspektiv och begrepp som är vanligast förekommande. Därefter presenteras litteratur och forskning i sammanfattad form under tre huvudrubriker: Livssituation, Konsekvenser och Risker samt Behov, stöd och resurser. Översikten avslutas med en sammanfattning av de viktigaste resultaten.

³ Trots översiktens uttalade fokus mot frihetsberövandet som gemensam nämnare så torde stora delar vara relevant läsning även för den som arbetar inom frivården då barn till föräldrar i frivård har en hel del gemensamt med barn till frihetsberövade. Trots att de inte har en förälder i fängelse eller häkte så är de barn till föräldrar som har begått brott och deras tillvaro, känslor och behov kan i många fall präglas av liknande sociala, ekonomiska och familjära faktorer.

PRESENTATION AV FORSKNINGSFÄLTET

Den forskning och litteratur som översikten bygger på kommer ur systematiska sökningar i internationella databaser, sökningar på bibliotek och hemsidor samt genom kedjesökning via relevanta källors litteraturhänvisningar. Den databas som varit till störst användning är Academic Search Premiere via sökmotorn EBSCO.

Inför litteratursökningen formulerades fyra inklusionskriterier: För det första skulle publikationen ha en viss vetenskaplig nivå (i första hand kollegialt granskad artiklar och avhandlingar, i andra hand uppsatser och rapporter som bygger på tidigare forskning). För det andra skulle den ha fokus på barnet och inte på t.ex. föräldern, fängelset eller samhället. För det tredje skulle den vara tidsmässigt aktuell och för det fjärde skulle den vara relevant för en svensk kontext.

Översikten bygger på sammanlagt 31 texter publicerade i Europa och USA mellan åren 2000 och 2013. Två tredjedelar av dessa är artiklar som har publicerats i vetenskapliga tidskrifter och de är därmed kollegialt granskade. En av publikationerna är en avhandling. Övriga texter är rapporter, böcker, en examensuppsats och en konferensartikel. Några av dessa kan inte anses som strikt vetenskapliga publikationer men de har ändå inkluderats i översikten då de bedömts kunna tillföra relevant kunskap för läsaren.

Publikationerna är skrivna utifrån sociologiskt, psykologiskt eller kriminologiskt perspektiv samt utifrån ett folkhälsoperspektiv. De teoretiska perspektiv och begrepp som förekommer i litteraturen presenteras nedan men här kan kort nämnas att några av de vanligast förekommande teorierna är anknytningsteori, utvecklingsekologi, risk- och resiliens samt stigmatteori. Några forskare lyfter även vikten av ett barnrättsperspektiv. Det går att urskilja tre olika syften med forskningen:

1. Att undersöka barns och ungdomars (och föräldrars) upplevelser och erfarenheter här och nu. Fokus riktas mot barnets familjesituation, behov, reaktioner och de hinder och möjligheter som finns för barnet att hantera sin situation.
2. Att dra slutsatser om långsiktiga negativa effekter. Fokus riktas mot de unika risker som barn till frihetsberövade löper jämfört med andra barn och stort intresse riktas mot frågan: Leder frihetsberövandet till kriminellt beteende hos barnet längre fram i livet?
3. Att generellt bidra till en ökad förståelse och specifikt bidra till utvecklingen av lag, policy och praktik när det gäller gällande riktade insatser för målgruppen.

Majoriteten av publikationerna presenterar studier där nya data samlats in genom intervjuer, enkäter och fokusgrupper. Några av studierna är longitudinella men de flesta bygger på data som har samlats in vid ett tillfälle. Ca en tredjedel av publikationerna är litteraturöversikter eller systematiska metaöversikter vilket innebär att de inte bygger på något nytt empiriskt material. De består istället av sammanfattande analyser av den forskning som redan finns.

I tio av artiklarna⁴ presenteras studier där barn och ungdomar själva har varit delaktiga som informanter, antingen genom intervjuer eller genom att de har fått fylla i enkäter. Dessa tio studier kallas i översikten för de barncentrerade studierna i syfte att skilja ut dem från de studier som visserligen handlar om barnen men som inte inkluderar barnen själva i forskningen.

Fem av texterna⁵ refererar till samma forskningsstudie, Copingprojektet. Copingprojektet var ett EU-projekt som pågick mellan 2010 och 2012 där fyra europeiska länder ingick: Sverige, Tyskland, England och Rumänien. Syftet med projektet var att undersöka förutsättningarna för barn till frihetsberövade att hantera sin situation med fokus på resiliens- och sårbarhetsfaktorer (Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012). Materialet är förhållandevis omfattande och bygger bland annat på enkäter och djupintervjuer med barnen och deras föräldrar samt intervjuer och fokusgrupper med olika samhällsaktörer.

Teoretiska perspektiv och begrepp

Anknytningsteori

Anknytningsteori fokuserar på relationen/interaktionen mellan barn och föräldrar och på hur den bidrar till och påverkar barnets nära relationer och välmående genom livet (Poehlmann et al, 2010). Teorin är relevant när det gäller barn till frihetsberövade eftersom frihetsberövandet innebär en separation från en viktigt vuxen vilket stör anknytningen och kan leda till problem med relationer och psykisk ohälsa (Murray & Farrington, 2006).

4 Johnson, 2012; Nesmith & Ruhland, 2008; Cunningham, 2001; Kinner et al, 2007; Bocknek, Sanderson & Britner, 2008; Laakso & Nygaard, 2012; Manby, 2012; Steinhoff, 2012; Amlund Hagen & Myers, 2003; Benaquisto & Coulthard, 2008.

5 Berman, 2012; Urban & Schützwohl, 2012; Manby, 2012; Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012; Steinhoff, 2012.

Utvecklingsekologi

Den utvecklingsekologiska modellen (se Bronfenbrenner, 1992) betonar vikten av de interagerande kontexter inom vilka utveckling uppstår (Poehlmann et al, 2010). Utveckling sker med andra ord alltid i ett sammanhang, i ett samspel och i interaktion med olika omgivande faktorer (Andersson, 2002). Barnets tillvaro består enligt den utvecklingsekologiska modellen av flera system. **Mikrosystemet** utgör barnets omedelbara verklighet och hit hör faktorer som handlar om relationen med den frihetsberövade föräldern såväl som den hemmavarande omsorgsgivaren⁶. **Mesosystemet** definieras som de kopplingar som uppstår mellan mikrosystem t.ex. relationen mellan den frihetsberövade föräldern och omsorgsgivaren på utsidan. **Exosystemet** består av de processer som sker i andra miljöer än där barnet finns men som ändå påverkar barnets mikrosystem. För barn till frihetsberövade är flera exosystemfaktorer relevanta t.ex. föräldrarnas ekonomi, yttre stress och tillgängligt stöd i närsamhället. **Makrosystemet** är den kulturella och samhällsliga organisationen och de strukturer och ideal som råder där barnet befinner sig. För barn till frihetsberövade handlar det t.ex. om samhällsliga attityder kring kriminalitet (Poehlmann et al, 2010).

Risk- och skyddsfaktorer

Det finns mycket forskning som intresserar sig för de risker som en förälders frihetsberövande kan innebära för barnet på kort och lång sikt. Under de senaste åren har forskningen utvecklats mot att också fokusera på skyddsfaktorer och resiliens hos barnen. Några viktiga skyddsfaktorer är socialt stöd från personer utanför familjen, positiva barn-föräldrarelationer, positiv självkänsla och externa stödsystem som bidrar till att barnets copingförmåga ökar (Nesmith & Ruhland, 2008).

Resiliens

Med begreppet **resiliens** försöker forskare ringa in barns och ungas förmåga att stå emot påfrestningar. Resiliens syftar till de unges återhämtningsförmåga, en förmåga som grundar sig både på inre faktorer hos barnet och på yttre, omgivande faktorer (Skerfving, 2008). Barns återhämtningsprocess ska inte ses som en isolerad företeelse utan barn till frihetsberövade kan med hjälp av familj och ett samhälleligt stödsystem - mobilisera styrka att hantera den stress och risk som de exponeras för (Björkhagen Turesson, 2009).

Copingteori

Coping kan definieras som det sätt på vilket barnet hanterar stress och påfrestningar i vardagen (Skerfving, 2008). Copingforskningen skiljer sig från resiliensforskningen genom att den fokuserar endast på barnets beteende i stressande situationer och bortser från andra resurser som t.ex. skyddande faktorer i miljön. Coping fokuserar på själva strategin för hanterandet (a.a.).

⁶ I de flesta fall barnets andre förälder men eftersom en del barn bor med släktingar eller är familjehemsplacerade så används i det följande det sammanfattande begreppet omsorgsgivare.

Ambiguous loss theory

Ett vanligt förekommande begrepp i forskningen som rör barn till frihetsberövade är *ambiguous loss* eller *tvetydig förlust*. Med begreppet söker forskarna ringa in den osäkra och tvetydiga känsla av förlust som en person upplever när en familjemedlem endast är delvis förlorad – antingen fysiskt eller psykiskt. Begreppet bidrar till förståelsen av skillnaden mellan att förlora en förälder på grund av dödsfall och att förlora föräldern på grund av ett frihetsberövande.

För barnen kan det uppstå förvirring kring känslomässiga reaktioner och osäkerhet på hur de ska sörja förlusten av en förälder som visserligen fortfarande lever men som är fysiskt frånvarande (Miller, 2006). Ett nyckelantagande inom teorin är att om man inte får socialt stöd och information om situationen så ökar den psykologiska stressen.

Stigmatiori

Stigmatisering är ett socialt fenomen där en viss grupp stämplas som avvikande. Processen har beskrivits som bestående av flera steg där gruppen successivt skiljs ut, stämplas och tilldelas lägre status än normen (se Phillips & Gates, 2010). En åtskillnad görs mellan "vi" och "dem" baserat på de stämplade skillnaderna och den avvikande gruppen utsätts för devalverande och diskriminerande behandling. Utifrån litteraturen kring stigmatiseringsprocessen är det lättare för utsatta individer att hantera processen och behålla sitt självförtroende om de har förmågan att attribuera motgångarna rätt, d.v.s. att de kan se att det handlar om fördomar och orättvis behandling från andra och inte om negativa kvalitéer och brister hos dem själva (a.a.). Barn till frihetsberövade lever med konsekvenserna av föräldrarnas brott trots att de inte har gjort något fel själva och kan komma att utsättas för *stigma by association*, d.v.s. att de stigmatiseras enligt ovan på grund av sina föräldrars handlingar.

RESULTAT

I det följande presenteras resultatet av översikten under tre sammanfattande rubriker. Det *första* avsnittet handlar om barnens livssituation och intresserar sig för frågan: Vad innebär det konkret för ett barn att ha en frihetsberövad förälder? Det *andra* avsnittet handlar om konsekvenser för barnet och söker svara på frågan: Vilka konsekvenser och potentiella risker innebär det för ett barn att ha en frihetsberövad förälder? Det *tredje* avsnittet handlar om barns stödbehov, resiliens och copingförmåga och riktar fokus mot frågan: Vilka behov har barnet och vilka hinder och möjligheter finns för barnet att hantera sin situation på ett konstruktivt sätt utifrån omständigheterna?

Livssituation

Barns livssituation påverkas av att ha en frihetsberövad förälder (Johnson, 2012; Nesmith & Ruhland, 2008; Murray, Farrington & Sekol, 2012; Poehlmann et al, 2010; Manby, 2012; Berman, 2012; Johnston, 2006; Laakso & Nygard, 2012). Omfattningen av denna påverkan är individuell och även om barn till frihetsberövade ofta upplever liknande former av stress så växer medvetenheten om att de inte är en homogen grupp (Murray, 2005). För att förstå effekterna av en förälders frihetsberövande för det enskilda barnet så är det viktigt att se till barnets sociala, kulturella och familjära kontext. Det är också viktigt att se till barnets erfarenheter både innan och under frihetsberövandet och framförallt till hur relationen med den frihetsberövade föräldern såg ut innan gripandet. Forskning lyfter hur varje barn har sin unika uppsättning risk- och skyddsfaktorer, att barns reaktioner varierar och att det stöd som erbjuds ser olika ut för olika barn (Wright & Seymour, 2000). Några ytterligare faktorer som bidrar till variation inom gruppen är barnets ålder och mognad, föräldrarnas kön, brottets art, straffets längd samt attityder kring kriminalitet i barnets närhet och i samhället i stort (Robertson, 2012; Murray, 2005).

Med utgångspunkt i det faktum att barn är unika individer vars livssituation ser olika ut så presenterar forskning flera aspekter som förenar barnen. Sammanfattningsvis handlar det om en påtaglig instabilitet i livet och några av de gemensamma nämnare som lyfts är avbrutna relationer, rädsla för stigmatisering, ansträngt föräldraskap samt ekonomiska och sociala svårigheter (Geller et al, 2009; Poehlmann et al, 2010; Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2003). För barnen är oärlig och inkorrekt information ett stort problem och likaså att det ofta är svårt att upprätthålla en nära och god kontakt med den frihetsberövade föräldern. Barnets omsorgsgivare kan vara stressad, deprimerad och ensam och därmed i sämre skick att tillgodose barnets behov (Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012; Murray, Farrington & Sekol, 2012). För många barn innebär föräldrarnas frihetsberövande inte problemstarten utan snarare en ytterligare börda som läggs till redan existerande svårigheter inom familjen som t.ex. fysisk och psykisk ohälsa, ekonomiska problem eller missbruk (Johnson, 2012; Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2003; Wright & Seymour, 2000). Trots individuella skillnader visar forskning sammanfattningsvis att det finns tre gemensamma nämnare som gäller för den stora majoriteten barn. För det första innebär frihetsberövandet oftast en separation och en förlust för barnet. För det andra är frihetsberövandet förknippat med stigma, skam och därtill hörande hemlighetsmakeri. Och för det tredje innebär frihetsberövandet oftast familjeförändringar på ett eller annat sätt.

1. Separation och förlust

För de flesta barn innebär frihetsberövandet en separation från en viktig vuxen. Även i de fall då barn och förälder inte bött regelbundet tillsammans följer förändring och begränsning i den praktiska och känslomässiga relationen. Förlust på grund av en förälders frihetsberövande påverkar troligen barn på ett annat sätt än andra former av föräldraförlust, mycket på grund av den komplexa familjesituationen och instabiliteten som präglar tillvaron innan, under och efter frihetsberövandet (Bocknek, Sanderson & Britner, 2008). Samhällets stöd ser också helt annorlunda ut eftersom det inte finns samma empatiska förståelse för barn till frihetsberövade jämfört med t.ex. barn där en förälder dör (Johnson, 2012). Förlusten beskrivs i forskning som tvetydig eftersom den förblir oklar, obestämd och ovaliderad av samhället (Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2003). Barn blir ofta förvirrade kring sina känslor och osäkra på hur de ska sörja förlusten av en förälder som visserligen fortfarande lever men som är fysiskt frånvarande (Miller, 2006).

2. Stigma och hemligheter

Det unika för barn till frihetsberövade jämfört med andra barn som förlorar en förälder är att deras förlust är associerad med stigma och skam (Davies et al, 2008). Familjens förlust leder sällan till sympati och stöd från omgivningen vilket gör att de måste möta de svårigheter som separationen innebär på egen hand (Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2003). För att undvika stigmatisering är det vanligt att familjer till intagna håller situationen hemlig, i många fall även för barnen. Stigmaforskare lyfter hur hemlighållande alltid kommer till priset av att man måste vara på sin vakt och oroa sig för att hemligheten ska avslöjas. Framförallt betonas vikten av att vara ärlig mot barnen då det är mycket svårt att hantera tvetydig förlust om man inte får korrekt information (Phillips & Gates, 2010). Resultatet från en intervjustudie med barn och föräldrar kring skam och stigma (Benaquisto & Coultard, 2008) visar att familjens rädsla för stigma i själva verket är ett större hinder för barnets möjligheter att hantera sin situation än det faktiska stigma som familjen upplever. Att försöka skydda barnet från negativa konsekvenser genom att hålla saken hemlig är således inte fruktbart utan leder till isolering och svårigheter för barnet att prata om sin situation.

3. Förändringar i familjen

Oavsett hur relationen har sett ut tidigare så innebär frihetsberövandet ofta strukturella, omsorgsmässiga och ekonomiska förändringar för barnet (Davies et al, 2008; Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2003; Johnston, 2006). Om den frihetsberövande föräldern har bott med de andra så är den största förändringen kanske den strukturella: en familjroll är obesatt och antingen måste någon ta den eller så förblir den obesatt, båda situationerna orsakar stress (Wright & Seymour, 2000). Frihetsberövandet kan innebära att barnet inte får den vård om omsorg det behöver då barnets omsorgsgivare upplever så stor egen stress och oro att hen inte har förmåga att se barnets behov (Murray & Farrington, 2006). Att frihetsberövandet ofta innebär försämringar i familjens ekonomi är en ytterligare riskfaktor för barn (Johnson, 2012; Davies et al, 2008).

När det gäller förändringar i familjestrukturen finns det en del forskning som pekar på att förändringarna blir större om det är mamma som frihetsberövas (Cunningham, 2001; Miller, 2006; Davies et al, 2008). Enligt Miller (2006) skapar pappors frihetsberövande mindre spänningar och svårigheter än mammors frihetsberövande, framförallt när det gäller barnets boendesituation och förmåga att anpassa sig till förändringar i familjestrukturen. Davies och hennes kollegor (2008) förklarar skillnaden med att mödrar generellt har fungerat som de primära vårdgivarna fram till frihetsberövandet och att de ofta spelar en större roll i barnets omedelbara vardagsliv. Resultat från Copingstudien (Berman, 2012) visar dock att barnen saknade sin frånvarande pappa i lika hög grad som de saknade sin mamma vilket kan vara ett tecken på att föräldrarnas kön spelar strukturell – men inte känslomässig – roll.

Konsekvenser och risker

Forskning indikerar att väldigt få barn förblir opåverkade av att en förälder frihetsberövas och att majoriteten påverkas negativt. Hur mycket föräldrarnas frihetsberövande påverkar barnet beror till stor del på hur relationen har sett ut tidigare (Nesmith & Ruhland, 2008) men de flesta barn upplever känslomässiga, kognitiva och sociala påfrestningar (Johnson, 2012; Murray & Farrington, 2006; Geller et al, 2009; Wright & Seymour, 2000; Davies et al, 2008; Laakso & Nygaard, 2012).

1. Känslomässig nivå

Barn till frihetsberövade som grupp löper högre risk än normalpopulationen att drabbas av psykisk ohälsa (Berman, Steinoff & Koivumaa, 2012; Manby, 2012; Robertson, 2012; Murray, Farrington & Sekol, 2012). Några av de känslomässiga reaktioner som barn kan uppvisa är ilska, rädsla, skam, skuld och förvirring och fysiska symptom kan handla om huvudvärk, magont, mardrömmar och regression (Cunningham, 2001; Bocknek, Sanderson & Britner, 2008).

De känslomässiga reaktionerna på separationen från föräldern tar sig beteendemässigt uttryck på olika sätt. Flera barn i Bocknek, Sanderson och Britners studie (2008) gav i sina berättelser uttryck för en överdriven vaksamhet, många till den grad att det påverkade och begränsade deras dagliga liv. Miller (2006) skriver att ett annat vanligt beteende är att barnen – för att skydda sig från att själva bli avvisade – drar sig undan från relationer som hade kunnat vara meningsfulla. Flera forskare lyfter att ett internaliserat beteende – d.v.s. mer inåtvända reaktioner som depression och svårigheter att knyta an till andra – är vanligare än externaliserat beteende – som t.ex. aggressivitet och antisocialt beteende – när det gäller barn och unga som har frihetsberövade föräldrar (Bocknek, Sanderson & Britner, 2008; Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012; Flynn, 2013). Detta kan, enligt Flynn (2013), utgöra ett hinder för att framförallt ungdomar får det stöd de behöver. Om ungdomarna inte agerar ut utan istället blir inåtvända och tysta finns risken att deras beteende tolkas som åldersadekvat vilket kan innebära att det inte väcker samma intresse hos berörda instanser.

En del studier lyfter också att oro för föräldrarnas hälsa och behov är utmärkande för barn till frihetsberövade (Johnson, 2012; Steinhoff, 2012; Nesmith & Ruhland, 2008). Nesmith och Ruhland intervjuar i sin studie (2008) både föräldrar och barn och konstaterar att även när föräldrarna uppgav att barnen inte lade märke till deras stress så berättade barnen själva att de gjorde det och att de försökte minska föräldrarnas stress genom att ta mer ansvar. Forskarna sammanfattar sin studie med konstaterandet att barn i de flesta sammanhang vet och förstår mer än vad föräldrarna inser.

2. Kognitiv nivå

Barn till frihetsberövade måste hantera det faktum att deras förälder har begått en brottslig handling. I strävan att förstå detta ställs barnet inför flera kognitiva utmaningar. Dels är rättssystemet som sådant svårt att förstå sig på och dels måste barnet hantera den inre moraliska konflikten som uppstår. Genom sitt brott har den intagne ofta misslyckats med att föregå med ett gott moraliskt exempel för sitt barn (Manby, 2012) och frihetsberövandet kan för barnet innebära en förvirring när det gäller föräldrarnas beteende i förhållande till hur barnet själv har lärt sig att man ska bete sig (Cunningham, 2001). Nesmith och Ruhland (2008) beskriver vidare hur barnen kan hamna i ett dilemma där de å ena sidan tycker att föräldern ska ta konsekvenserna av sitt brott men å andra sidan inser att dessa konsekvenser också påverkar dem själva negativt då de inte får träffa sin förälder regelbundet.

3. Social nivå

När en förälder frihetsberövas påverkas de sociala system där barnet ingår och de relationer som barnet har, framförallt på grund av det upplevda eller reella stigma som är kopplat till frihetsberövandet. Bocknek, Sanderson och Britner (2008) skriver att barn ofta saknar det sociala stöd som behövs för att kunna hantera sin situation. Barnets omsorgsgivare kan vara ovillig eller oförmögen att diskutera saken öppet och om barn inte själva söker socialt stöd utifrån så kan de lätt hamna i en isolering där de inte får stöd från något håll.

De flesta barn och unga är medvetna om de negativa antaganden som kan göras om dem på grund av att de har en förälder i fängelse. Barnen i Nesmith och Ruhlands studie (2008) berättade alla om sociala utmaningar förknippade med familjesituationen. Den hela tiden närvarande frågan var: Ska jag berätta om min situation för andra eller ska jag hålla saken hemlig? Amlund Hagen & Myers (2003) har studerat hur barn påverkas av hemlighållande och familjens rädsla för stigma och konstaterar å ena sidan att det kan vara klokt att vara selektiv i sitt berättande för att undvika negativa sociala konsekvenser. Å andra sidan betonas att hemlighållande utgör den grund på vilken isolering, skam och ensamhet vilar. Barnen i Copingstudien (se t.ex. Steinhoff, 2012) upplevde just denna dubbla problematik: å ena sidan led de av stigmat och skammen, å andra sidan upplevde de det som ångestfullt att behöva hålla hemligheter och ljuga.

4. Långsiktig risk och kausalitet

Forskning från flera länder visar att kriminalitet hos föräldrarna innebär en risk för att barnen utvecklar ett eget kriminellt beteende längre fram i livet (se Murray, Jansson & Farrington, 2007) men det är inte lika undersökt om frihetsberövandet i sig påverkar barnet ytterligare, utöver själva kriminaliteten. Den fråga som i huvudsak intresserar forskarna är frågan om kausalitet: Är det så att frihetsberövandet i sig är skadligt för barnet eller befinner sig barnet i riskzonen på grund av redan existerande svårigheter i livet?

Resultatet av flera systematiska forskningsöversikter (Kinner et al, 2007; Murray et al, 2009; Johnson & Easterling, 2012) visar att barn till frihetsberövade visserligen löper högre risk än normalpopulationen att utveckla egna svårigheter i framtiden men att det inte går att säga om det är frihetsberövandet i sig eller andra faktorer – t.ex. föräldrarnas kriminalitet som sådan, fattigdom, stigma eller missbruk - som är den faktiska orsaken till detta. Den mest aktuella systematiska metaanalysen (Murray, Farrington & Sekol, 2012) visar att det finns en signifikant koppling mellan föräldrarnas frihetsberövande och antisocialt beteende hos barnet (10 % ökad risk jämfört med normalpopulationen) men att det inte finns någon signifikant koppling mellan frihetsberövandet i sig och psykisk ohälsa, missbruk eller skolprestationer. Denna studie bygger dock på samlad data från Europa, USA och Australien och i en annan studie av delvis samma författare (Murray, Jansson & Farrington, 2007) görs en longitudinell jämförelse mellan Sverige och England. I denna studie visade det sig att kopplingen mellan själva frihetsberövandet och barnets eget antisociala beteende var signifikant i England men inte i Sverige när man kontrollerade för kriminaliteten. Det innebär alltså att det i Sverige snarare är andra riskfaktorer i barnets miljö – framförallt kriminalitet - som leder till kriminellt beteende hos barnet längre fram i livet och inte själva frihetsberövandet. Författarna teori kring detta är att det svenska samhället och rättsväsendet skiljer sig från det engelska till fördel för svenska barn vilket gör att frihetsberövandet inte innebär lika stor skada.

På senare år har kritik riktats mot det ensidiga riskfokus som effektforskningen har. Flynn (2013) poängterar att barnens framtid inte är behjälpt av att de stämplas som blivande-kriminella och att vi gör bättre i att fokusera på nuet och de väl dokumenterade problem som barnen upplever här och nu istället för att fokusera på deras potential att orsaka problem i framtiden. Hon menar att kopplingen mellan föräldrarnas frihetsberövande och barnets framtida kriminella beteende ofta har moraliska konnotationer och att samhälleliga föreställningar om denna koppling ibland bygger på antaganden snarare än fakta.

Behov, stöd och resurser

Barn möter svårigheter på grund av föräldrarnas frihetsberövande och forskningen har under en lång tid fokuserat mer på långsiktig risk än på skyddsfaktorer, resurser och barnens eget perspektiv. Under de senaste tio åren har intresse dock börjat riktas även mot dessa frågor och i det följande presenteras en översikt av vad forskning säger rörande barns behov samt om de möjligheter och hinder som finns för positiv utveckling trots omständigheterna. Den forskning som rör barns copingstrategier och egna resurser presenteras också.

Forskare menar att skyddsfaktorerna i barnens miljö måste stärkas. För att barn ska kunna hantera sin situation och dess konsekvenser på ett konstruktivt sätt utifrån omständigheterna behöver de tillgång till yttre resurser och en möjlighet att utveckla sina egna resurser, färdigheter och copingstrategier. Nedan presenteras fyra behov som utifrån aktuell forskning är relevanta för att barnet ska lyckas hantera sin situation på ett konstruktivt sätt utifrån omständigheterna. Om behoven tillgodoses är de att betrakta som skyddsfaktorer i barnets tillvaro.

Fyra behov

1. Information och kommunikation

Barn behöver både konkret, åldersadekvat information om sin situation och en möjlighet att prata öppet om sina känslor, tankar och erfarenheter. I allra första hand handlar det om att få information om att mamma eller pappa sitter i fängelse och vad detta innebär. Enligt Cunningham (2001) tycker föräldrar själva att detta är en av de svåraste aspekterna av frihetsberövandet: Vad ska vi säga till barnen och hur? En stor andel av de föräldrar som deltog i hennes studie hade givit falsk information till barnen. Många av barnen i Bocknek, Sanderson och Britners studie (2008) uttryckte ett behov av mer information och en del berättade att de hade blivit förvägrade information. Alla barn i Steinhoffs studie (2012) upplevde det som något positivt att veta hur saker och ting förhöll sig och de uttryckte ett stort behov av att veta.

Barnens främsta källa till information är föräldrarna och även när föräldrarnas intentioner med hemlighållandet är goda så kan barnet fara illa. Flera studier visar att det får skadliga konsekvenser att lura och vilseleda barn, bland annat kan det leda till förvirring, misstro och osäkerhet hos barnet (Miller, 2006; Cunningham, 2001; Steinhoff, 2012; Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012). Nesmiths och Ruhlands studie (2008) visar också att barn oftast vet och förstår mer än vad föräldrarna berättar men så länge föräldrarna inte giltiggör barnens upplevelser så förblir barnen osäkra och förvirrade. Ett barn i Copingstudien säger så här (Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012, s 20):

”Vi barn är ju bra på att fantisera om andra grejer om vi inte får veta sanningen. Dom vuxna säger hela tiden att dom inte vet, men grejen är att dom vet mer än vad vi vet och det är det vi vill veta”.

Även när det gäller andra aspekter av frihetsberövandet är det viktigt att ge barnen information. Om barnen ska besöka sin förälder på anstalten så behövs tydlig och anpassad information om hur besöket ska gå till och vilka känslor det kan väcka. Får barnen inte veta så har de bara sin egen fantasi att tillgå och risken är stor att deras fantasier skapar mer rädsla än vad kunskap om de faktiska förhållanden som råder på anstalten gör (Nesmith & Ruhland, 2008). Det är också viktigt att barnen får information och kunskap om hur samhället och rättssystemet fungerar. En flicka som blev intervjuad i Steinhoffs studie (2012) berättade t.ex. att hon alltid velat bli polis men att hon nog inte kunde bli det nu när pappa hade suttit i fängelse eftersom hon hade hört att det finns regler som hindrar barn till dömda från att bli poliser. Denna berättelse vittnar om vad brist på information och konkret kunskap kan leda till.

Barns resiliens är också kopplad till öppna kommunikationssystem och barnen behöver få prata om sin situation medan de befinner sig i den (Berman, 2012). I samtalet får barnet en möjlighet att bearbeta och förstå sina känslor kring och reaktioner på frihetsberövandet och barnet får en möjlighet att utveckla sin förmåga att hantera situationen. Det är viktigt att prata med barnen genom hela upplevelsen och att börja så tidigt som möjligt (Manby, 2012). Barn förstår likväl som vuxna att deras person kan komma att bedömas utifrån negativa stereotyper och denna medvetenheten om stigmatiserande attityder kan vara en bidragande faktor till att barn och familjer undviker att söka hjälp (Phillips & Gates, 2010). Davies och hennes kollegor (2008) poängterar hur viktigt det är att genom samtal hjälpa barnen att skilja föräldrarnas handlingar från sina egna för att på så sätt undvika att internalisera stigmat.

En studie av Amlund Hagen & Myers (2003) visar att ju högre krav föräldrarna ställer på barnet vad gäller att hålla frihetsberövandet hemligt, desto högre nivå av stigma upplever barnet. På samma sätt upplever de som inte får något socialt stöd högre nivå av stigma än de som får socialt stöd. Studien visar samtidigt att de barn som har flest problem är de barn som både har lågt socialt stöd och en låg tröskel när det gäller att berätta för andra om sin situation. En slutsats som kan dras av detta är att det för en del barn är socialt och kognitivt utmanande att avgöra vilka de ska berätta för och inte och att de behöver stöd i att vara selektiva. Den bästa kombinationen för barnet är mycket socialt stöd och en förmåga till selektivt berättande. Att inte berätta för någon är skadligt men det är också problematiskt att berätta för alla och socialt stöd kan handla om att hitta en balans mellan de två ytterligheterna.

2. God kontakt med den frihetsberövade föräldern

Det finns starkt forskningsstöd för att barn och unga mår bra av, vill och behöver hålla kontakten med och träffa sin förälder under tiden denne är frihetsberövad (Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012; Nesmith & Ruhland, 2008; Bocknek, Sanderson & Britner, 2008; Poehlmann et al, 2010; Johnson, 2012; Miller, 2006). Cunningham (2001) betonar att ett frihetsberövande inte innebär att man inte kan fungera som förälder. Resultat från Copingstudien visar att en god kontakt med den frihetsberövade föräldern är viktigt för barnens resiliens. De flesta barnen i Sverige beskrev relationen till den intagne som god och själva fängelsevistelsen som det stora problemet (Manby, 2012). Denna forskning ska ställas mot de allmänna föreställningar som kan finnas om barns besök på anstalt: att det kan leda till negativa reaktioner hos barnet, att det kan "normalisera" fängelsestraffet och brottet eller att barnet återtraumatiseras (Johnson, 2012). Enligt forskning gäller alltså i de allra flesta fall det omvända, men som alltid finns det individuella variationer och i en del fall är kontakt och besök inte till barnets bästa.

En slutsats som Poehlmann och hennes kollegor (2010) drar är att även om besöken på fängelset kan väcka stress och osäkerhet så kan frånvaron av kontakt med föräldern vara mer problematisk och associeras med alienation. Utifrån sin litteraturstudie ställer de frågan: Det kanske inte handlar om huruvida det är bra eller dåligt för barn att besöka fängelset utan om vilka förhållanden som bidrar till att barn mår bra och känner sig trygga när deras förälder är i fängelse? En trygg miljö där barn och förälder kan träffas bidrar till en bättre upplevelse (Cunningham, 2001) och för att barnet ska kunna hantera sin situation är det viktigt att besök kommer till stånd så snabbt som möjligt (Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012). Sharff-Smith och Jakobsen (2011) betonar att personalens bemötande är av största vikt vid besök och skriver att "om man måste välja så är dåliga besöksförhållanden och snäll och vänlig personal långt mer önskvärt än det omvända" (s 120).

Det finns flera hinder för barnen när det gäller kontakten med föräldern på insidan. Murray, Farrington och Sekol (2012) lyfter fyra aspekter. För det första kan besök bli svårt på grund av långa resor, krock med skoltider och begränsade besökstider. För det andra har en del barn ingen vuxen som kan följa med dem. För det tredje kan det vara så att barnets omsorgsgivare inte vill att barnet ska besöka anstalten. Och för det fjärde är fängelsemiljön generellt inte särskilt barnvänlig och kan verka skrämmande. Barnen i Steinhoffs studie (2012) berör flera av dessa aspekter i sina berättelser. Majoriteten av barnen hade besökt sin förälder i fängelse och upplevde det som något positivt men några tyckte att det hade varit känslomässigt jobbigt att se sin förälder sitta i fängelse. Inget av barnen var rädda för att besöka fängelset men flera hade varit det första gången och då utifrån rädsla för andra intagna. Utifrån barnens perspektiv handlade problemen med att besöka fängelset snarare om att det kunde vara dyrt och tidskrävande än om att själva besöket var dåligt.

3. Närvarande föräldrar som samarbetar

Barn behöver närvarande och välfungerande föräldrar som kan samarbeta kring barnet trots egna konflikter. Stöd till föräldrar när det gäller föräldraskap, samarbete och kommunikation bidrar till att barnen mår bättre (Nesmith & Ruhland, 2008). Även när barnet bor hos en släkting eller i familjehem spelar kommunikationen och samarbetet mellan de vuxna en stor roll. Enligt Copingstudien (Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012) är stabiliteten och närvaron hos barnets omsorgsgivare en nyckelfaktor när det gäller barns resiliens. Barnets förmåga att hantera frihetsberövandet är direkt kopplad till omsorgsgivarens förmåga att stötta barnet och förmågan ökar om omsorgsgivaren i sin tur får adekvat stöd utifrån. Barn vars föräldrar fortsätter samarbeta i syfte att det ska bli så bra som möjligt för barnet har bättre framtidsutsikter än barn vars föräldrar har en ansträngd relation (Manby, 2012).

Både Nesmith och Ruhland (2008) och Björkhagen Turesson (2009) tar upp den avgörande roll som barnets omsorgsgivare spelar i frågan om hur relationen mellan barnet och den intagne utvecklas. Nesmith och Ruhland skriver att det som gör situationen för barnen så unik är att deras relation med föräldern på insidan är så beroende av omsorgsgivaren på utsidan och dennes känslor och beslut. Barnets omsorgsgivare blir en gatekeeper när det gäller barnets kontakt med föräldern på insidan. Den hemmavarande omsorgsgivaren har makten över den fysiska relationen och dessutom det dagliga ansvaret att förklara och översätta det som händer.

4. Känslomässigt stöd och respektfullt bemötande

Stöd kan komma i många former och från olika källor. Det kan vara formellt, d.v.s. från en professionell organisation, eller informellt, d.v.s. från familj och nätverk (Robertson, 2012). Barn behöver ett stöd som är anpassat efter deras individuella situation och behov och när det gäller professionellt stöd så är bemötandet av avgörande betydelse. Robertson (2012) lyfter att alla barn faktiskt inte behöver stöd utifrån: en del är bara del i helt ordinära familjer som just nu befinner sig i en extraordinär situation. Andra behöver bara tillfällig hjälp, t.ex. med att underlätta kontakten. Med detta sagt utgår detta avsnitt i det följande från det faktum att det finns starkt forskningsstöd för att barn behöver känslomässigt, kognitivt och socialt stöd för att kunna hantera sin situation (Davies et al, 2008; Nesmith & Ruhland, 2008; Johnson, 2012; Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012).

Barnet behöver tillgång till interventioner som svarar mot deras behov (Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012) och sammanfattningsvis kan konstateras att det råder stor brist på forskning om effektiva praktiker och metoder (Miller, 2006). Då inga stödprogram för barn till frihetsberövade utvärderats i randomiserade, kontrollerade studier så vet vi lite om deras effektivitet (Murray & Farrington, 2006). Den litteratur som finns som rör samhällets insatser för barn och unga med en frihetsberövad förälder är i huvudsak amerikansk och består av fyra följande kategorier: mentorsprogram, stödgrupper, program för att stärka föräldra-barnrelationen och föräldrautbildning (Johnson, 2012). De flesta program i USA vänder sig till barn och föräldrar tillsammans och utgår från anknytningsteori. De program som vänder sig till barnen själva använder sorg- och förlustmodeller och syftar antingen till att stärka barn- och föräldrarelationen samt öka barnets psykiska hälsa eller till att förebygga att barnet växer upp och blir kriminell själv (Miller, 2006).

I Copingstudien framkommer att de riktade insatserna på anstalterna primärt syftar till att förbättra och stabilisera barn-föräldrarelationen genom att skapa bättre besöksförhållanden och genom att organisera olika möjligheter att mötas (Urban & Schützwohl, 2012). De riktade insatserna utanför anstalterna syftar primärt till att bidra till barns copingförmåga och psykisk hälsa, öka social inklusion och förbättra familjerelationer och besöksförhållanden (a.a.). I Sverige finns ett litet antal verksamheter som erbjuder riktat stöd men många barn kan inte ta del av stödet eftersom de inte bor i närheten av en sådan stödverksamhet.

Resultaten från Johnsons studie (2012) där 14 ungdomar intervjuades om sina stödbehov pekar på att ett s.k. single service focus (d.v.s. riktade insatser som fokuserar på en del av den unges liv istället för helheten) misslyckas med att möta de mångfacetterade och varierade behov som ungdomarna identifierar. Urban och Schützwohl (2012) menar dock att de utvärderingar som finns av olika program (framförallt mentorprogram) pekar på att de bidrar till ett ökat intresse för skolan, bättre relationer, ökat välmående och att barnen delar med sig mer om sina erfarenheter.

Ungdomarna i Johnsons studie (2012) lyfter vikten av de professionellas bemötande. De uttrycker att de vill få stöd utan att dömas och att de vill gå till stödinstanser där personalen är empatisk och autentisk. Johnson skriver att det är ett rimligt antagande att familjer helst inte går till en stödinstans där de blir dåligt bemötta, även om organisationen kan tillmötesgå ett specifikt behov. Barn till frihetsberövade kan behöva stöd i att utveckla sin förståelse för val och konsekvenser och att de själva har alla möjligheter att välja en annan väg i livet än sin förälder. Detta stöd måste ges utan att döma eller kritisera den frihetsberövade föräldern (Davies et al, 2008).

Barns copingstrategier och egna resurser

Trots de sociala svårigheter som en förälders frihetsberövande innebär för ett barn så visar flera av de barncentrerade studierna (Nesmith & Ruhland, 2008; Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012; Johnson, 2012) att barnen har förmåga att hantera de svåra situationerna och att de uppvisar resiliens. Barn kan hantera svårigheter och utmaningar och deras möjlighet att göra så ökar om de får tillgång till information, kunskap och adekvat stöd.

Teoretiskt så kan barn hantera utvecklingsmässiga utmaningar (t.ex. skapa förtroende för andra, utveckla sin identitet och autonomi) om de har tillgång till resurser som kan hjälpa dem med detta. Men när utmaningarna blir större än barnets copingförmåga så blir det svårt för barnet att hantera problemen (Miller, 2006). Anknäytningsteori föreslår att barn har lättare att hantera utmaningar om de får tydliga och ärliga förklaringar till separationen och att de vet att deras föräldrar är tillgängliga om de behöver dem (Murray & Farrington, 2006).

De barncentrerade studierna tar alla upp barns och ungas egna strategier för att hantera utmaningar. Strategierna kan antingen ha formen av handlingar eller av olika sätt att tänka kring sin situation. De strategier som barnen berättar om i forskning handlar till stor del om vikten av att prata med andra och att de har hanterat svårigheter genom att söka sig till andra i liknande situation, genom att prata med en vuxen eller med en vän som de litar på (Nesmith & Ruhland, 2008; Manby, 2012; Johnson, 2012; Steinhoff, 2012). Några av barnen förklarar att det visserligen är jobbigt att prata om sina känslor kring föräldrarnas frihetsberövande men att det är ännu värre att hålla det inom sig. I förlängningen känns det bättre när man har pratat med någon. Flera av barnen berättade att de varit oroliga för att avslöja sin hemlighet för andra men när de väl berättade gick det bra (Manby, 2012; Berman, 2012). Några uttryckte också att de som varit med om liknande saker kan ge bättre stöd eftersom de förstår bättre (Steinhoff, 2012).

En annan strategi för att hantera situationen är att engagera sig i olika aktiviteter. Enligt Nesmith och Ruhlands (2008) analys av ungdomarnas berättelser fyller dessa aktiviteter flera syften. För det första bidrar de till ökat självförtroende genom utvecklandet av nya färdigheter. För det andra erbjuder de en plats där man kan få utlopp för ilska. För det tredje gav de ungdomarna en möjlighet att tänka på något annat utanför familjen och för det fjärde innebar de en möjlighet att träffa nya vänner. Andra strategier som barn berättar om är olika mentala strategier som att "smälla dörrar inne i huvudet" när man är arg eller att tänka på något lugnande när man inte kan sova (Steinhoff, 2012).

Många av barnen har varit tvungna att ta stort ansvar för sig själva och situationen i hemmet. Trots att detta ofta är problematiskt så finns det en positiv sida som inte ska negligeras: barnen och ungdomarna upplever att de har ett syfte och att de kan bidra med något i familjen (Nesmith & Ruhland, 2008). Om uppgiften är hanterbar kan den unge växa med uppgiften (Björkhagen Turesson, 2009). De äldre barnen i Copingstudien (Berman, Steinhoff & Koivumaa, 2012) visade också en förmåga att omtolka den övervägande negativa upplevelsen till att också innebära positiva konsekvenser, som att erfarenheten lett till ökad mognad, förståelse och empati.

SAMMANFATTNING

Livssituation

Barns livssituation påverkas av att ha en frihetsberövad förälder och majoriteten påverkas negativt. Omfattningen av frihetsberövandets inverkan varierar från barn till barn och beror på en mängd sociala, familjära och kulturella faktorer. En faktor som har stor betydelse för hur frihetsberövandet påverkar barn och familj är familjens situation innan frihetsberövandet och huruvida den präglats av andra riskfaktorer så som kriminalitet, missbruk eller psykisk ohälsa hos föräldrarna. Några andra faktorer som bidrar till variation inom gruppen är: relationen med den frihetsberövade föräldern innan frihetsberövandet, barnets ålder och mognad, förälderns kön, brottets art, straffets längd och attityder kring kriminalitet i barnets närmiljö samt i samhället i stort. En gemensam nämnare för majoriteten av barn till frihetsberövade är att tillvaron präglas av instabilitet. Forskning lyfter tre teman som, trots mångfalden inom gruppen, förenar barnen:

- Frihetsberövandet innebär oftast en separation och en tvetydig förlust för barnet
- Frihetsberövandet är förknippat med (rädsla för) stigma, skam och därtill hörande hemlighetsmakeri
- Frihetsberövandet innebär ofta strukturella, omsorgsmässiga och ekonomiska förändringar inom familjen

Konsekvenser och risker

Barn till frihetsberövade löper högre risk än normalpopulationen att drabbas av psykisk ohälsa och de flesta upplever känslomässiga, kognitiva och sociala påfrestningar till följd av förälderns frihetsberövande. Sammanfattningsvis handlar det om att barnet måste hantera svåra känslor som sorg, skuld och rädsla, kognitiva utmaningar som t.ex. moralkonflikt och sociala svårigheter som (rädsla för) stigmatiserande behandling av omgivningen och brist på socialt stöd. Forskning lyfter också en del beteendemässiga reaktioner hos barnen som överdriven vaksamhet, tillbakadragande och stort känslomässigt och praktiskt ansvarstagande för hem och övriga familjemedlemmar.

Behov, stöd och resurser

För att barn ska kunna hantera sin situation och dess konsekvenser på ett konstruktivt sätt utifrån omständigheterna behöver de tillgång till yttre resurser i form av socialt stöd och adekvat kunskap och deras mänskliga rättigheter behöver tillgodoses av vuxna i deras närhet såväl som i samhället i stort. Skyddsfaktorerna i barnets miljö måste med andra ord stärkas. Utöver yttre faktorer så har alla barn tillgång till egna resurser, färdigheter och copingstrategier för att hantera sin situation och dessa kan stärkas om barnet i övrigt får det stöd och bemötande hen behöver. En sammanfattande analys av aktuell litteratur och forskning lyfter fyra relevanta teman när det gäller barns behov:

- **För det första** behöver barnen konkret och åldersadekvat information om sin situation och de behöver öppna kommunikationssystem där det finns möjligheten att prata om känslor, tankar och erfarenheter med andra. Flera studier visar att lögn, hemlighållande och vilseledande förklaringar leder till negativa konsekvenser för barn, bland annat förvirring, misstro och osäkerhet. På samma sätt kan hemlighållande utåt leda till isolering och förlust av potentiellt socialt stöd för barnet.
- **För det andra** finns starkt forskningsstöd för att barn mår bra av, vill och behöver hålla kontakt med och träffa sin förälder under tiden denne är frihetsberövad.
- **För det tredje** behöver barn närvarande och välfungerande föräldrar/omsorgsgivare som har förmågan att samarbeta kring barnet trots egna eventuella konflikter. Barnets förmåga att hantera frihetsberövandet är direkt kopplad till omsorgsgivarens förmåga att stötta barnet och denna förmåga ökar om omsorgsgivaren får adekvat stöd och information.
- **För det fjärde** behöver barnen känslomässigt stöd från familj, nätverk och stödinstitutioner och de behöver ett respektfullt, icke-dömande och autentiskt bemötande av professionella stödpersoner och personal på anstalten.

Trots de svårigheter som en förälders frihetsberövande innebär för ett barn så visar forskning att barnen har en förmåga att hantera de svåra situationerna och att de uppvisar resiliens. Barn kan hantera svårigheter och utmaningar om dessa inte överstiger barnets copingförmåga. Denna förmåga ökar om barnet får tillgång till information, kunskap och adekvat stöd. Barns strategier för att hantera sin situation kan antingen ha formen av handlingar eller av olika sätt att tänka kring situationen. Några av de strategier som barn använder sig av för att må bra trots omständigheterna är att prata om sin situation med andra, engagera sig i olika aktiviteter och att omtolka den övervägande negativa upplevelsen till att också innebära positiva konsekvenser som t.ex. att erfarenheten lett till ökad mognad, förståelse och empati.

REFERENSLISTA

- Amlund Hagen, Kristine & Myers, Barbara J. (2003). The effect of secrecy and social support on behavioral problems in children of incarcerated women. *Journal of Child and Family Studies*, vol. 12, ss. 229-242.
- Andersson, Gunvor (2002), Utvecklingsekologi och sociala problem, I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (Red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur, ss. 185-198.
- Arditti, Joyce A., Lambert-Shute, Jennifer & Joest, Karen (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children. *Family Relations*, vol. 52, ss. 195-204.
- Benaquisto, Lucia & Coulthard, Julie, 2008-11-12, "Children of incarcerated offenders: The impact of secrecy due to fear of shame and stigma". Paper presenterat på ASC Annual Meeting, St Louis Adam's Mark, Missouri, http://www.allacademic.com/meta/p269627_index.html
- Berman, Anne H. (2012). *Evaluation of childrens needs*. COPING, ej tillgänglig.
- Berman, Anne H., Steinhoff, Richard & Koivumaa, Niina (2012). *Barn med frihetsberövade föräldrar. Resultat från explorativa EU-studien COPING med fokus på Sverige*. COPING, ej tillgänglig.
- Björkhagen-Turesson, Annelie (2009). *Mor i fängelse – mödrar och barn berättar. En analys av ungdomars resiliensprocess*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Bocknek, Erika L., Sanderson, Jessica & Britner, Preston A. (2009). *Ambiguous loss and posttraumatic stress in school-aged children of prisoners*. Journal of Child and Family Studies, vol. 18, ss. 323-333.
- Bronfenrenner, Urie (1992). Ecological system theory. I Ross Vasta (Red.) *Six theories of child development. Revised formulations and current issues*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Cunningham, Ann (2001). *Forgotten families – the impacts of imprisonment*. Family Matters, vol. 59, ss. 35-42.
- Davies, Elizabeth, Brazzell, Diana, La Vigne, Nancy G. & Shollenberger, Tracey (2008). *Understanding the experiences and needs of children of incarcerated parents*. Views from mentors. Washington: Urban Institute, Justice Policy Center, <http://www.urban.org/publications/411615.html>
- Flynn, Catherine (2013). *Understanding the risk of offending for the children of imprisoned parents: A review of the evidence*. *Children and Youth Services Review*, vol. 35, ss. 213-217.
- Geller, Amanda, Garfinkle, Irwin, Cooper, Carey E. & Mincy, Ronald B. (2009). Parental incarceration and child well-being: Implications for urban families. *Social Science Quarterly*, vol. 90, ss. 1187-1202.
- Johnson, Elizabeth I. & Easterling, Beth (2012). Understanding unique effects of parental incarceration on children: *Challenges, progress and recommendations*. Journal of Marriage and Family, vol. 74, ss. 342-356.
- Johnson, Toni (2012). Mapping the critical service needs of adolescent children of prisoners. *Social Work in Public Health*, vol. 27, ss. 45-68.
- Johnston, Denise (2006). The wrong road: Efforts to understand the effect of parental crime and incarceration. *Criminology and Public Policy*, vol. 5, ss. 703-719.
- Kinner, Stuart A., Alati, Rosa, Najman, Jake M. & Williams, Gail M. (2007). Do paternal arrest and imprisonment lead to child behaviour problems and substance use? A longitudinal analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 48, ss. 1148-1156.
- Laakso, Janice & Nygaard, Julie (2012). Children of incarcerated parents: How a mentoring program can make a difference. *Social Work in Public Health*, vol. 27, ss. 12-28.

Manby, Martin (2012). COPING *interview final report*. COPING, ej tillgänglig.

Miller, Keva M. (2006). The impact of parental incarceration on children: An emerging need for effective interventions. *Child and Adolescent Social Work Journal*, vol. 23, ss. 472-486.

Murray, Joseph (2005). The effects of imprisonment on families and children of prisoners. I Liebling, Alison & Maruna, Shadd (Red.) *The effects of imprisonment*, ss 442-462. Portland: Willan Publishing.
Murray, Joseph & Farrington, David P. (2006). Evidence-based programs for children of prisoners. *Criminology & Public Policy*, vol. 5, ss 721-736.

Murray, Joseph, Janson, Carl-Gunnar & Farrington, David P. (2007). Crime in adult offspring of prisoners: A cross-national comparison of two longitudinal samples. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 34, ss. 133-149.

Murray, Joseph, Farrington, David P., Sekol, Ivana & Olsen, Rikke F. (2009). Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: a systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, nr. 4.

Murray, Joseph, Farrington, David P. & Sekol, Ivana (2012). Children's antisocial behavior, mental health, drug use and educational performance after parental incarceration: A systematic review and meta analysis. *Psychological Bulletin*, vol. 138, ss. 175-210.

Nesmith, Ande & Ruhland, Ebony (2008). Children of incarcerated parents: Challenges and resiliency, in their own words. *Children and Youth Services Review*, vol. 30, ss. 1119-1130.

Phillips, Susan D. & Gates, Trevor (2011). A conceptual framework for understanding the stigmatization of children of incarcerated parents. *Journal of Child and Family Studies*, vol. 20, ss. 286-294.

Poehlmann, Julie, Dallaire, Danielle, Booker Loper, Anne & Shear, Leslie D. (2010). Children's contact with their incarcerated parent. Research findings and recommendations. *American Psychologist*, vol. 65, ss. 575-598.

Robertson, Oliver (2012). Collateral Convicts: *Children of incarcerated parents. Recommendations and good practice from the UN Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion* 2011. Quaker United Nations Office.

Scharff-Smith, Peter & Jakobsen, Janne (2011), The Danish case study. I Scharff-Smith, Peter &

Gampell, Lucy (Red.) *Children of imprisoned parents*, ss 58-121. The Danish Institute for Human Rights, European Network for Children of Imprisoned Parents, University of Ulster and Bambinisenzasbarre.

Skerfving, Annemi (2008). Om risker och vad som gör att barn klarar sig. I Forinder, Ulla & Hagborg, Elisabeth (Red.) *Stödgrupper för barn och ungdomar*. Lund: Studentlitteratur, ss. 89-100.
Socialstyrelsen (2006). *Social rapport* 2006. Stockholm: Socialstyrelsen.

Steinhoff, Richard (2012). Children's experiences of having a parent in prison – "It didn't exactly get better". Psykologexamensuppsats, Stockholms Universitet, Psykologiska institutionen.

Urban, Mirjam & Schützwahl, Matthias (2012). *Mapping report*. COPING, ej tillgängligt.

Wright, Lois E. & Seymour, Cynthia B. (2000). *Working with children and families separated by incarceration: A handbook for child welfare agencies*. Washington: CWLA Press.

Bufff

Barn och ungdom med
förälder/familjemedlem
i fängelse

Bufff Sverige
Magnus Ladulåsgatan 6
118 66 Stockholm
Växel +46(0)8-501 293 10
www.bufff.nu
020-200 330